

SOMOGYI LÁSZLÓ

TÁBOROK NÉPE – KÜLFÖLDI CIVILEK MAGYARORSZÁGI INTERNÁLÓTÁBOROKBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ALATT**Bevezetés**

Feltehetőleg széles körű konszenzus van az első világháború történetét kutató szakemberek körében abban a tekintetben, hogy az első világháború minden korábbi háborús konfliktusnál brutálisabb hatással volt a civilek, a nem fegyvert viselők életére, akik aktív szenvedőivé váltak a háborúnak. A civilek elleni erőszak a korábbiakhoz képest ilyen mértékben e világméretű fegyveres konfliktusban jelent meg először. A háború totális volta elmosta a különbséget a katonák és a nem fegyvert viselők között, akik közül sokan, hasonlóan a hadifoglyokhoz, szögesdróttal vagy falakkal körülvett táborokba kerültek. A szemben álló felek kormányainál, vezérkarainál az ellenség bármi áron való és lehetőség szerint teljes legyőzése messzemenő prioritást élvezett.¹ Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedett az ellenség potenciálisan fegyverbíró, ám éppen nem az anyaföldön tartózkodó, elsősorban férfi polgáraitól való megfosztása is. Ennek jogosságát az alkalmazók abból a gondolatmenetből kiindulva látták igazolhatónak, hogy ha ezeket a férfiakat engednék hazatérni hazájukba, egyenruhát ölténének, és fegyvert fognának, nem beszélve a köztük „megbúvó” potenciális szabotőrökről, kémekről, diverzánsokról. A legjobb megoldásnak az tűnt tehát, hogy ezeket a személyeket szigorú felügyelet alá vonják, lehetőleg egy helyre koncentrálva őket. Az erre a célra csaknem egy évszázados evolúció után kialakult fogvatartási modellt internálásnak nevezték. A világháború négy éve alatt mindenhol, ahol civil „ellenséges személyek” ellen hoztak valamiféle megelőző intézkedéseket, az internálás az egyik legtöbbször alkalmazott módszer volt annak érdekében, hogy az ellenséget a nemzet védelmének gyengítésében megakadályozzák. Ilyen értelemben a táborok léte csak azt a már korábban is említett tényt illusztrálta, hogy a 20. századra a hadviselés totális formát öltött. E gondolatmenetbe tökéletesen illeszkedik és némileg előremutató a második világháború civil lakosságot érintő eseményeinek ismeretében Panikos Panayi, a kiváló angol történész okfejtése, akinek 2012-ben megjelent könyvében olvashatjuk, miszerint az első világháború fordulópontnak tekinthető a kisebbségek üldöztetésének, valamint a tömeges bebörtönzésnek a szempontjából.²

¹ *Stéphane Audoin-Rouzeau–Anette Becker: 1914-1918, Az újraírt háború.* Bp. 2006. 113.

² *Panikos Panayi: Prisoners of Britain. German Civilian and Combatant Internees during the First World War.* Manchester 2012. 303.

Annak ellenére, hogy a civileket sújtó erőszak ilyen módja a történelemben nem volt előzmény nélküli, a szemben álló felek az első világháború alatt alkalmazták igazán tömeges formában, illetve ebben a világméretű fegyveres konfliktusban „tökéletesedett”. 1914 és – kicsit kitolva az időkeretet – 1920 között a háborúzó európai államok 400 ezer civilt internáltak, és körülbelül 800 ezer civil tapasztalta meg az internálás valamilyen formáját a háború alatt és közvetlenül utána.³

Mint már említettem, az első világháborúban alkalmazott internálás kialakulása egy viszonylag hosszabb történelmi folyamat eredménye volt, így az a nagy háború kirobbadásának idejére teljes mértékben létjogosultságot szerzett a hadviselők körében, a vélt vagy valós okokból őrizet alá helyezett személyekkel szemben alkalmazott fogvatartási eszköztáruk kihagyhatatlan elemévé vált. Ennek fényében elmondható, hogy a civilek táborokba zárását a szemben álló felek részéről döntően az a stratégiai szükségesség motiválta, miszerint:

1. meg kell fosztani az ellenséget az alkalmas katonanyagtól/élőerőtől,
2. a kémkedéstől, a bomlasztástól, felforgatástól való félelem,
3. az ezzel akár csak gyanúsítható személyek elszeparálása,
4. az állam belső biztonságának megőrzése a háború alatt és a háterszág biztosítása a hadi potenciál fenntartása szempontjából.

Az egymással hadiállapotba került országok az első világháború során kiaknázták az ellenséges külföldi állampolgárok internálásában rejlő lehetőségeket, azokat igyekeztek sokoldalúan kihasználni. Matthew Stibbe, szintén a téma neves ismerője, rámutatott, hogy nem csak a preventív fogva tartásban rejlő biztonságérzet és az idegenellenesség voltak az internálás/deportálás fő motiváló okai az egyes hadviselő országokban. Véleménye szerint más okok is szerepet játszottak ebben, úgymint:

- a háterszágban előálló munkaerőhiány,
- az ellenállás letörése egy adott területen,
- megtorlás,
- a háterszág figyelmének elterelése a harctéri kudarcokról.⁴

A háború alatt természetesen, ahogy más hadviselő országokban, az Osztrák-Magyar Monarchiában is megteremtették azokat a feltételeket, amelyek nagyobb számú, ellenséges országhoz tartozó és/vagy gyanús viselkedést tanúsító civilek fogva tartásához szükségeltettek,

³ *Matthew Stibbe*: Enemy Aliens and Internment. www.encyclopedia.1914-1918online.net, letöltés 2016. máj. 8.

⁴ *Matthew Stibbe*: The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War and the Response of the International Committee of the Red Cross. *Journal of Contemporary History*. 41. (2006) No. 1. 5-19. 9.

így kialakításra kerültek az internálás jogi keretei, meghatározták az internálandó civilek körét, táborokat és úgynevezett internálttelepeket hoztak létre.

A tanulmány címének megfelelően – némi áthallással Örkény István 1981-ben megjelent könyvére⁵ – munkámban a fogvatartási mód vázlatos bemutatására teszek kísérletet, a hangsúlyt a világháború alatt a birodalom keleti felében, Magyarországon internált külföldi állampolgárokkal kapcsolatos eddig elért ismeretekre, tényekre helyezve.⁶ Ennek megfelelően – az alapvető fogalmak tisztázását követően – szeretném bemutatni magát az internálás alkalmazását, ismertetni az első világháború alatt Magyarországon alkalmazott internálás okait, az internálásra kerülő személyek körét, a fogva tartás színtereit, végül röviden kitérek arra, hogyan jelentek meg a civil internáltak a háborús propagandában Magyarországon.

Végül, de nem utolsósorban szeretném megjegyezni, hogy – mint a címből is kitűnik – a hangsúlyt a Magyarországon fogva tartott külföldi állampolgárokra helyeztem, tehát a tanulmány keretein kívül marad az a minden bizonnyal sokezer magyar állampolgárságú, ám valamelyik nemzetiséghez tartozó férfi, nő és gyerek, akiket a polgári és katonai hatóságok zártak internálótáborokba a háború alatt. A velük való bánásmód ellenőrzésére, jogaik védelmére nem terjedt ki sem a semleges országok diplomatáinak, sem a Nemzetközi Vöröskeresztnek a hatásköre, noha minden bizonnyal ők alkották a magyarországi táborokban fogva tartott személyek legnagyobb részét.

Fogalmi keretek

A tanulmányban foglaltak jobb megértése szempontjából alapvető fontossággal bír, hogy tisztázzuk a háború alatt alkalmazott fogvatartási modellek alanyai, vagyis a hadifogoly és a civil internált közötti különbséget. A hadifogság és az internálás összemossa helytelen, hiszen az egyik kizárólag katonai személyekre vonatkozik, a másik pedig döntően civilekre.⁷

Hadifogolynak tekintették azokat az ellenség hatalmába jutott katonaszemélyeket, akik a hadsereg vagy a fegyveres erők tagjai voltak, fegyverüket nyíltan viselték, egyenruhát vagy felismerhető jelvényt hordtak, valamint a hadijogot betartották. A nemzetközi jog azokat a civileket is hadifogolynak tekintette, akik a megszállt területeken fegyvert fogtak, azt

⁵ Örkény István: *Lágerek népe*. Bp. 1981.

⁶ A háború alatt a birodalom osztrák és magyar fele között jogalkalmazás tekintetében némileg eltérőek voltak a civil személyek internálásának okai, valamint az internálás elrendelésére jogosult hatóságok, személyek köre is.

⁷ Tekintsünk most el a katonaszökevények internálótáborokban való elhelyezésétől. Közülük azokat helyezték el ilyen táborokban, akik még a hadüzenetek átadása előtt szöktek át egy adott ország – így Magyarország – területére. A nyugati szakirodalomban szintén több helyen olvashatunk a lelőtt Zeppelin léghajók vagy a hadihajók elfogott legénységének internálásáról.

nyíltan viselték, és betartották a hadijogot. A hadifogoly fogságba esése után a nemzetközi jog védelme alatt állt, a vele való bánásmódot a fogságba ejtő állam viselte a felelősséget.⁸

Ezzel szemben az internált bírói ítélet nélkül rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett civil volt. Általában a hadiállapotban álló országok helyben tartózkodó állampolgárait internálták, de a fogvatartott gyakran az internálást végrehajtó állam polgára volt, akinek szabad mozgását a hadviselés, a közbiztonság vagy az állam érdekeire hivatkozva korlátozta a hatalom.⁹ Az internálást végrehajthatták úgy, hogy az internálásra ítélt személyt zárt, fegyveres katonák által őrzött, civileknek fenntartott táborba utalták. Az internálótáborban való elhelyezéssel szemben a rendőri felügyelet a fogva tartás enyhébb változata volt. Ebben az esetben a hatóság a felügyelet alá helyezett személyt lakhelyelhagyási tilalommal sújthatta, vagy éppen ellenkezőleg: új lakhelyet jelöltek ki számára, ahol meghatározott időközönként jelentkeznie kellett az adott terület rendőri vagy az adminisztratív vezetőjénél. Lakhelyét csak meghatározott távolságra hagyhatta el, annál távolabb csak külön engedéllyel utazhatott. A hadifogsággal ellentétben nemcsak férfiakat, de nőket és gyerekeket is internáltak, ez a gyakorlat megmaradt a világháború alatt.

Nem mehetünk el szó nélkül a hadifoglyok és a civil internáltaknak a nemzetközi jogban elfoglalt helyzete mellett, amely területen jelentős különbségek voltak.¹⁰ A háborút megelőző időkből született genfi konvenció és a hágai egyezmények elsősorban a hadifoglyokkal kapcsolatos tennivalókat rendezték, a civil internáltak gyakorlatilag a nemzetközi szabályozás keretein kívül maradtak. Ezt a joghézagot kellett valamilyen módon pótolni, hiszen az hadviselővé váló államok állampolgárai számára komoly megpróbáltatást jelentett, amikor országaik között a diplomáciai kapcsolatok megszakadtak. Az ilyen helyzetbe kerülő állampolgárok diplomáciai védelem nélkül maradtak, vagyis nem volt lehetőségük saját államuk nagykövetségéhez fordulni segítség végett. Jogaik, érdekeik védelmét a háború kitörése utáni hetekben-hónapokban a semleges államok, valamint a Nemzetközi Vöröskereszt vették át.¹¹ Ez az eljárás végül a háború egésze alatt – kisebb változtatásokkal – fennmaradt.

Az érdekképviseletet elvállaló országok diplomatáinak feladata elsősorban a nagyobb internálótáborok és koncentrációs telepek meglátogatása volt. Az ezeken a látogatásokon szerzett tapasztalataikat, benyomásaikat azután jelentés formájában küldték tovább az adott ország kormányának. A Nemzetközi Vöröskereszt keretei között működött Civil Foglyok

⁸ Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. Szijj Jolán. Bp. 2000. 231–232.

⁹ Szijj J.: Magyarország i. m. 307.

¹⁰ Terjedelmi okokból a hadifoglyokra vonatkozó jogi szabályozás ismertetésétől eltekintettem.

¹¹ A jogi védelem mellett a segítség lehetett pénzügyi vonatkozású, a fogvatartott személlyel, személyekkel kapcsolatos információk adásával vagy továbbításával összefüggő, illetve bizonyos, a fogvatartó ország (természetesen legális módon történő) elhagyásához szükséges dokumentumok beszerzésével kapcsolatos segítség.

Irodája szintén küldött missziókat azokba a táborokba, ahol civileket őriztek.¹² A táborok felkeresésének elsődleges célja az volt, hogy az itt őrzöttek megfelelő vagy legalábbis elfogadható helyzetéről bizonyosságot szerezzenek, az érintett országok illetékes minisztériumainak tájékoztatása fogva tartott állampolgáraik helyzetéről, valamint a fogvatartottaktól érkező panaszokat a fogvatartó ország illetékes szerveinek megküldeni.¹³ Magyarország esetében a vázolt feladatok ellátásában a semleges államok budapesti (és bécsi) képviselőinek munkatársai vettek részt.¹⁴

Az internálás kezdete a háború kitörését követően

Magyarországon hivatalosan a világháború kitörésekor alkalmazott internálások első lépésének az 1914. augusztus 27-én, Sándor János belügyminiszter által kiadott 3009/1914 B. M. rendelet tekinthető.¹⁵ Ez az utasítás részletesen leírta az internálandók körét, ami a külföldiek esetében a katonai szolgálatra alkalmas férfiakat jelentette. Fontos megjegyezni, hogy 1914 második feléig nem került sor a Monarchiával hadiállapotba került államok férfi állampolgárainak internálótáborokba zárására, csak a helyi rendőrhatalóság vagy a közigazgatási egységek vezetői által történő összeírásukra. Ennek az volt az oka, hogy a magyar diplomácia bízott abban, hogy a későbbiekben lehetőség nyílik a külföldön (főként Franciaországban) internált magyar állampolgárok kicserélésére az ország területén tartózkodó, a Monarchiával hadiállapotba került különböző államok állampolgáira. Ebben a reményben született meg a 8626/1914. B. M. körrendelet, amely a Monarchiával hadiállapotba került és annak területén tartózkodó, de nem internált külföldiek összeírását rendelte el korra és nemre vonatkozólag függetlenül.¹⁶ A rendelet az alispánok és a polgármesterek feladatává tette a területükön tartózkodó angol, francia, belga, montenegrói, japán, orosz és szerb állampolgárok összeírását. Ezeknek a személyeknek az elsőfokú rendőrhatalóságnál kellett jelentkezniük, ahol nyilvántartásba vették őket. A jelentkezést közhírré tétellel,

¹² A háború időtartama alatt 524 látogatást tettek a világ 38 országában az iroda munkatársai szerte a világon. *Stibbe, M.*: The internment of Civilians i. m. 10.

¹³ Uo.

¹⁴ Az általam vizsgált forrásokban az USA, Dánia, Spanyolország, Hollandia, majd az USA a Monarchiának küldött hadüzenet (1917. december 7.) miatti kiesése után Svájc diplomatáinak tevékenysége érhető tetten.

¹⁵ 3009/1914 B.M. res. körrendelet. A hadviselés érdekében felügyelet (őrizet) alá helyezendőekkel vagy lakóhelyükről eltávolítandókkal szemben követendő eljárás. Belügyi Közlöny, 1914. augusztus 30. 573–575.

¹⁶ 8626/1914. B. M. rendelet. A monarchiával hadi állapotba jutott államok internálva nem lévő alattvalóinak összeírása. Belügyi Közlöny, 1914. november 16. 707., valamint Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 148 Belügyminisztériumi iratok, Elnöki iratok (1867–1944), 36. tétel, Iratok, Internálási ügyek. 569. doboz, 21.377/1915. 47.folio. Külügyminiszter a Franciaországban internált állampolgárainak helyzetéről. 1915. május 18. (előirat: 10.374/1914).

vagy ha máshogy nem lehetett megoldani, kézbesítéssel hozták az érintettek tudomására. A jelentkezési kötelezettség elmulasztása esetén a rendőrhatalóság elővezethette az illető személyt. Nem tartoztak a rendelet hatálya alá azok a külföldi állampolgárok, akiket valamilyen okból kifolyólag korábban már internáltak.

A források egy része azt mutatja, hogy a külföldi állampolgárok bizonyos csoportjainak internálását nem tartották feltétlenül szükségesnek. A magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányságának iratai arról tanúskodnak, hogy még a háború második évében is a fővárosban élő és dolgozó francia, angol, belga állampolgárok ellenőrzése gyakran abban merült ki, hogy a rendőrség folyamatosan megfigyelte őket (és levélküldeményeiket), de egyéb retorzióban nem volt részük.¹⁷ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy még 1915-ben sem kerültek külföldiek az időközben felállított internálótáborok falai mögé, hiszen a forrásokban olvashatunk például a váci internálótáborban őrzött francia, angol, orosz és szerb állampolgárokról.¹⁸

Az első tömeges, külföldi állampolgárokat érintő internálásra 1915-ben, az olasz hadüzenetet követően került sor, amikor a belügyminiszter elrendelte a Magyarországon tartózkodó olasz állampolgárok összeírását, majd pár nappal később internálását.¹⁹ A következő hullámot Románia hadba lépése indította el 1916-ban.²⁰ A román állampolgárokat valójában csak 1917-ben kezdték internálni, addig a 17 és 55 év közötti férfiakat „csak” rendőri felügyelet alá helyezték. Az 1917-ben a román állampolgárokkal szemben elrendelt internálás olyan represszív lépésnek mondható, amely az úgynevezett negatív kölcsönöség elvének klasszikus megnyilvánulásaként értelmezhető. Ez – jogszabályi keretek közé helyezve – az 5028/1917. B. M. rendeletben öltött testet. A rendeletben olvasható indoklás szerint a központi hatalmak által meg nem szállt, a román kormány ellenőrzése alatt álló területeken internált magyar állampolgárokkal való rossz bánásmód következtében

¹⁷ Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), VI.1. a. Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának iratai 1868-1970. a. Elnöki rezervált iratok 1883-1916 [1877-1944]. 54/1915. Jelentés. 1915. február 25., valamint BFL VI.1.a. 2796/1915. Jelentés. 1915. április 28.

¹⁸ National Archives Foreign Office (a továbbiakban: NA FO) 383/5. No. 78.564/1915. Treatment of British subjects in Hungary. 6. May, 1915., valamint NA FO 383/118. 64.586/1916. Detention camp at Vác, Hungary 5 April, 1916. Ez utóbbi iratban a váci táborról szóló, az itt őrzött külföldiek állampolgárság szerinti összetételéről és számáról szóló jelentés 1916. január 24-én kelt. Készítője Louis G. Dreyfus Jr. az USA budapesti helyettes konzulja volt.

¹⁹ Az összeírást a 17.346/1915. B. M. (Olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárás) rendeletben foglaltak alapján kellett elvégezni. Belügyi Közlöny, 1915. május 24. 564. Az internálást 1915. május 29-én rendelte el a kormány (17.631/1915. B. M. rendelet. Olasz állampolgárok internálása). Belügyi Közlöny, 1915. május 29. 581.

²⁰ A vonatkozó rendelet ugyan csak az összeírást rendelte el, de egy kitétel szerint, indokolt esetben a Belügyminisztériumnál lehetett kezdeményezni az internálást. Erre a vonatkozó rendelet adott lehetőséget: 26.654/1916. B. M. rendelet. Romániai állampolgárok szemben követendő eljárás. Belügyi Közlöny, 1916. augusztus 28. 943.

a magyar kormány a magyar területen őrzött román állampolgárokat helyezte szigorúbb őrizet alá. Ennek értelmében az összes, az országban addig rendőri felügyelet alatt álló, 17 és 55 év közötti román férfi állampolgárt a tápiósyi internálótáborban helyezték el.²¹ Ezen túlmenően a Belügyminisztérium felül kívánta vizsgálni azoknak a férfiaknak (17 éven aluli és 55 éven felüli korosztályok) és nőknek (valamint gyermekeknek) a lakhelyükön való meghagyását is, akiket a rendelet nem érintett.²²

1917 áprilisában kerül sor az amerikai állampolgárok összeírására. Ennek oka az USA 1917. április 6-án Németországnak küldött hadüzenete volt, amely után a Monarchia megszakította a diplomáciai kapcsolatot az észak-amerikai állammal.²³ Ettől függetlenül az amerikai állampolgárok személyes szabadságjogai gyakorlatilag semmilyen korlátozás alá nem estek. Egy csaknem egy hónappal később kiadott utasítás értelmében az amerikai állampolgárok – ha nem álltak bünvádi eljárás alatt – a diplomáciai kapcsolatok megszakításától számított négy héten belül szabadon távozhattak az ország területéről, amennyiben ez volt a kívánságuk. Akik nem hagyták el az ország területét a távozásra megadott négy hét alatt, az ország területén kellett maradniuk, hacsak nem tudták igazolni a késedelem okát, de az itt maradókkal szemben továbbra sem léptettek életbe semmilyen rendőri intézkedést.²⁴

Léteztek speciális esetek, amikor egy külföldi állampolgár zárt internálótáborba került. Ilyenekre a források elsősorban a brit gyarmati alattvalókkal kapcsolatban szolgáltatnak adatokat. Esetükben az volt a probléma, hogy sokan közülük nem tudták minden kétséget kizáróan bizonyítani, milyen állampolgárok, illetve melyik ország alattvalói. Erre jó példa a Vácra internált Sam Thompson esete. Thompson Fekete-Afrikából származó, magát brit alattvalónak mondó fogvatartott volt. Mivel állampolgárságát nem tudta a megfelelő dokumentumokkal igazolni, a magyar hatóságok döntése értelmében – mint gyanús személy – zárt internálótáborba került.²⁵ Hasonló probléma merült fel egy Moses Campbell nevű, Tápiósyi-re internált férfi ügyében. Campbell azt állította, hogy brit alattvaló, mert 1895. szeptember 17-én született Freetownban, Sierra Leone fővárosában, ami ekkor brit gyarmat volt. Campbell a brit külügyminisztériumhoz fordult segítségért, ahol azonban nem tudták kideríteni valós személyazonosságát.²⁶ Ugyanakkor azok, akik „született” vagy korábban

²¹ A tábor Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, Budapesttől 25 kilométerre, keletre, a mai Süllyás város területén feküdt.

²² 5028/1917. B. M. körrendelet. A 17-55 éves összes romániai alattvaló férfiszemélyek internálása. Belügyi Közlöny, 1917. február 16. 268.

²³ 11.746/1917. B. M. rendelet. Az Északamerikai Egyesült Államok itt tartózkodó polgárainak összeírása. Belügyi Közlöny, 1917. április 14. 548.

²⁴ 14.476/1917. B. M. körrendelet Az Északamerikai Egyesült Államok polgáraival szemben követendő eljárás. Belügyi Közlöny, 1917.május 16. 682.

²⁵ NA FO 383/5. No. 161.917/1915. Report on the British subject interned in Hungary. 24 September, 1915.

²⁶ NA FO No. 383/365. 112.886/1918 Payment of relief ex BRJ to Moses Campbell, doubtful British subject interned at Tápiósyi, Hungary. Dátum n. irat.

brit állampolgárságot szerző személyek voltak, illetve brit alattvalói mivoltukat igazolni tudták, szinte kizárólag rendőri felügyelet alá kerültek.²⁷ Míg a háború elején például a szerb és az orosz állampolgárok táborokba való összegyűjtését viszonylag gyorsan megkezdték, ezek a személyek szinte szabadon mozoghattak az ország területén a háború első heteiben.

A Magyarországon internált külföldi civilek csoportosítása az őrizet módja szerint

Mint az eddig elmondottakból is kitűnik, az ország területén felügyelet alá helyezett, a Monarchiával hadiállapotba került országok állampolgáraival szemben alkalmazott kényszerintézkedések kockázati szint szerinti alkalmazása két fő- és egy „mellék”-kategória felállítását tették lehetővé:

1. *Rendőri őrizet alá helyezett civilek*, akik rendőrhatósági felügyelet alatt sem lakhattak szabadon. Az ebbe a csoportba tartozókat helyezték el a zárt internálótáborokban.
2. *A rendőrhatósági felügyelet alatt állók*, vagyis azok, akiknek az ország bizonyos vidékein való tartózkodása a hadviselés vagy az állam biztonsága szempontjából aggályos volt, és ez okból rendőrhatósági felügyelet alá helyezték őket. Esetükben a felügyelet akár lakóhelyükön való meghagyással is történhetett, erről a hatóság döntött.
3. *„Az enyhébb rendőri felügyelet alatt állóké”*, akik alatt azokat értették, akik egy, a Monarchiával ellenséges viszonyban lévő állam férfi állampolgárai voltak, ám már túlvoltak a hadköteles koron, vagy nem voltak fegyverképesek (például egészségügyi okokból). Ebbe a kategóriába tartoztak még a nők és a gyermekek is. Az e kategóriába soroltakat tehát csak nyilvántartásba vette a hatóság, de meghagyta őket korábbi lakóhelyükön.²⁸

A vizsgálat szempontjából az első két kategóriába sorolt személyek, illetve fogva tartásuk módjának tanulmányozása releváns. A fentiekből következően az ország területén internált külföldi állampolgárságú civilek fogva tartása az őrizet módját illetően két módon valósult meg a háború alatt:

²⁷ Aszódon rendőri őrizet alatt volt egy bizonyos Harun Salem Taibi, aki brit alattvaló volt. A róla készült, főjegyző által írt jelentés példás magaviseletüként jellemezte. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL PML), IV. 422. Aszódi járás főszolgabírájának iratai. 1912–1950 (–1953). b. Általános iratok. 1912-1950. 66. doboz, 6357/1915. Jegyzék azon internáltakról, kik séta engedélyt kaptak. 1915. november 3. 58. fol.

²⁸ 7655/1916. számú B. M. rendelet. A hadifoglyok, továbbá az internáltak és rendőri felügyelet alatt álló külföldi állampolgárok postaküldeményei és táviratai tárgyában a posta- és táviratigazgatóság által a posta- és táviratdahivatalokhoz intézett rendeletek kivonatos összefoglalása. Belügyi Közlöny. 1916. április 6. 435–444.

1. Zárt, civilek számára létrehozott internálótáborban,
2. Rendőri felügyelet alá helyezéssel.

Civil internáltak tömeges elhelyezésére Magyarországon az eddigi kutatások szerint tizenöt tábor, illetve úgynevezett telepet hoztak létre a háború alatt (1. táblázat).

Település	Típusa	Vármegye	Kiket őriztek benne
Alag	internálttelep	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	szerb civilek Szerbiából
Arad	internálótábor	Arad	szerb civilek Szerbiából és Bosznia-Hercegovinából
Aszód	internálttelep	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	hadviselő országok állampolgárai (angolok, franciák, oroszok, szerbek)
Boldogasszony	internálótábor	Moson	szerb civilek Szerbiából
Cegléd	internálótábor	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	szerbek Magyarország és Szerbia területéről
Debrecen	internálttelep	Hajdú	hadviselő országok állampolgárai
Gyöngyös	internálttelep (?)	Heves	hadviselő országok állampolgárai
Heves	internálttelep(?)	Heves	hadviselő országok állampolgárai
Kecskemét	internálótábor (?)	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	hadviselő országok állampolgárai
esztergom-Kenyérmező	internálótábor	Esztergom	szerbek, oroszok
Nezsider	internálótábor	Moson	szerbek
Sopronnyék	?	Sopron	szerbek
Tápiósüly	internálótábor	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	vegyes (románok, olaszok)
Temesvár	?	Temes	nemzetiségi románok (?)
Vác	internálótábor	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	hadviselő országok állampolgárai (főleg szerbek, franciák, angolok)

1. táblázat: Internálótáborok és internálttelepek Magyarországon az első világháború alatt (Reinhardt Mundschtütz kutatásai alapján)²⁹

A kimondottan civilek internálásra létrehozott táborok közül meg kell említeni az aradi, nezsideri és az esztergom-kenyérmezei táborokat mint a legnagyobbakat.³⁰ Ezek mellett azonban több tábor is létezett, ahol igen nagy számban őriztek civil internáltakat. A kisebb létesítmények nem a nagy táborok altáboraként funkcionáltak, hanem önálló szervezeti

²⁹ www.vereinnetzwerkblog.wordpress.com, letöltés 2019. ápr. 29.

³⁰ Szijj J.: Magyarország i. m. 307. Az esztergom-kenyérmezei tábor alapvetően hadifogolytáborként jelenik meg a szakirodalomban, de őriztek a tábor területén néhány száz civil internáltat is.

egységek voltak. Az internálótáborokat a központi fekvésű megyékben hozták létre praktikus okokból, hiszen ezek távol voltak a frontvonalaktól, és a belső területeken való elhelyezkedésük a szökést is megnehezítette. A kimondottan külföldiek számára létrehozott táborok közül említhető a váci és a gyöngyösi.³¹

A táborokban élő civilek helyzete nem volt könnyűnek mondható. Életük fizikai tekintetben kétszeresen is korlátok közé volt szorítva. Egyrészt szögesdrót vagy fal zárta el őket a külvilágtól, a tábort pedig katonai őrség őrizte. Másrészt komoly zsúfoltság jellemezte a tábori barakkokat, körleteket, ami a magánszféra minimumra csökkenését vonta maga után. A legtöbb táborban jelen volt a korrupció, a visszaélések különféle fajtái és olykor erőszak az őrség részéről. Jellemző volt az egyhangú élmezés, különösen 1916-tól, a húsmentes napok bevezetésétől kezdve egyre kevesebb állati fehérjéhez jutottak a fogvatartottak. A higiénés helyzet terén a magyar hatóságok erőfeszítéseinek ellenére a háború egész időtartama alatt nehézségek mutatkoztak, kezdve az elégtelen számú mosdóhelyiségek, kutak számától a vízminőségig. A zsúfoltság és a fertőtlenítés hiányos volta a háború második felében különféle járványok, általában a tífusz különböző fajtáinak pusztításában kulminált.³² A zsúfoltságból, bizonytalanságból, monotóniából fakadóan számos fogvatartott küzdött mentális problémákkal, elsősorban a hadifoglyatáborokból ismert „szögesdrótbetegséggel”.³³

Az internálótáborral szemben az őrizet jóval humánusabb módja volt a rendőri felügyelet alá helyezés.³⁴ Ennek értelmében a rendőri felügyelet alá helyezett személyt lakhelyelhagyási tilalommal sújthatta a hatóság. A kényszerlakhelyen meghatározott időközönként jelentkeznie kellett az adott terület rendőri vagy közigazgatási-adminisztratív vezetőjénél. A kényszerlakhelyre utasított személyeket a hatóság (városokban a rendőrség, vidéken a csendőrség útján) bármikor ellenőrizhette kényszerlakhelyén, amelyet csak meghatározott

³¹ Az ország területén létrehozott táborokban őrzöttek összetételét Reinhard Mundschildt, a bécsi Orvostudományi Egyetem Egyetemi Könyvtárának tudományos munkatársa által készített táblázat alapján közlöm, noha az abban foglaltakkal nem értek egyet teljes mértékben. A magyarországi táborok topográfiajának elkészítése, a táborokban őrzött fogvatartotti kör feltérképezés és minél pontosabb behatárolása jövőbe mutató feladat.

³² A tápiószőlői táborban 1917 márciusa és júniusa között pusztító kiütéses tífusz több száz életet követelt.

³³ A „szögesdrótbetegség” (barbed-wire disease) fogalmának megalkotója és a tünetek klinikai leírója egy svájci orvos, dr. Adolf Lukas Vischer (1884–1974) volt. A tüneteket hadifoglyokon tanulmányozta, majd eredményeit 1918-ban németül, 1919-ben pedig angol nyelven is megjelentette. Megfigyeléseit az tette lehetővé, hogy a háború alatt az angliai svájci nagykövetség munkatársa volt, s ebben a minőségében gyakran ellenőrizte a brit táborokban őrzött foglyokat. A „szögesdrótbetegség” egyfajta depresszió volt, ami az elme beszűkülésével járt. Jellemző tünetei az egyén körül történő események kizárólag pesszimista módon való szemlélete, az akár napokig tartó katatón állapot, a zavartság, az álmatlanság és az amnézia. *Panayi, P.:* Prisoners of Britain i. m. 124–125., valamint www.ncbi.nlm.nih.gov, letöltés 2018. máj. 22.

³⁴ A rendőri felügyelet kivitelezését illetően a 10.962/1915. B.M. rendeletben foglaltak voltak követendőek a hatóságok számára. Belügyi Közlöny, 1915. április 18. 379–384.

távolságra hagyhatott el (többnyire 3 km-es kör, úgy, hogy – amennyiben az adott településen volt – a vasutat nem érinthette), annál távolabb csak külön belügyminisztériumi engedéllyel utazhatott.

A korabeli hatóságok által használt kifejezések között az internált külföldiek vonatkozásában gyakran visszatérő volt az „internáltak koncentrált telepei”.³⁵ Ezt abban az értelemben használták, amikor nagyobb számú, egy helyre utasított (koncentrált) külföldi internált személyről volt szó. Az internálttelep létrehozásának jogi lehetőségét egy, még 1914-ben született rendeletben találhatjuk meg.³⁶ Ennek 2. pontja szerint az ellenséges államok hadra fogható férfi állampolgárait a hatóságoknak nem kellett letartóztatnia, de szorosabb ellenőrzés alá kellett vennie, „és [...] szállíttassék el arra a helyre, amelyet erre a célra a belügyminiszter kijelöl”. Az internálttelepek tehát olyan, a belügyminiszter által kijelölt településeket jelentettek, ahová külföldi állampolgárokat gyűjtöttek össze, és amelyek számukra kényszerlakhelyként funkcionáltak. A „telep” elnevezést természetesen jóval tágabban kell értelmezni, hiszen itt nem voltak térbeli határok (fal vagy szögesdrót), nem volt katonai őrség vagy barakkhálózat. Az ide helyezett külföldiek saját költségükön béreltek lakást vagy szobát, és saját költségükön étkeztek. A településen belül szabadon mozoghattak, annál távolabbra belügyminisztériumi engedéllyel utazhattak. Nagyobb számban éltek külföldiek a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei Aszódon, kisebb számban Alagon, illetve Vácon.

Fontos megemlíteni, hogy a két fogvatartási típus között – tehát a zárt internálótábor és a rendőri felügyelet – között volt átjárás: ha például egy rendőri felügyelet alatt álló külföldi Monarchia-ellenes tevékenységet végzett vagy szökni próbált, netán lázított, zárt internálótáborba helyezték át.

Sajnos kevés értékelhető adat áll rendelkezésre az ország területén őrzött külföldi állampolgárok számát illetően. A magyar minisztériumi és a középszintű közigazgatási iratok között alig találhatóak, maradtak fenn tényleges számok. Az eddig feltárt források közül azonban igen pontosnak tűnő adatokat közöl egy 1915. május 6-án keletkezett jelentés, amelyet a Nemzetközi Vöröskereszt készített a brit külügyminisztérium számára a Magyarországon őrzött külföldiekről (2. táblázat).

³⁵ A magyar közigazgatásban előfordult még az „internáltak koncentrációs telepei” elnevezés is. Le kell szögezni, hogy a korban létrehozott „koncentrációs telep” – negatív konnotációja ellenére – semmilyen összefüggésben nem állt a második világháború alatt a nácik által létrehozott táborokkal.

³⁶ 3009/1914. B. M. rendelet. A hadviselés érdekében felügyelet (örizet) alá helyezendőkkal vagy eltávolítandókkal szemben követendő eljárás. Belügyi Közlöny, 1914. augusztus 30. 573–575.

Állampolgárság	Összesen (fő)	Internálótáborban	Rendőri felügyelet alatt	Internálótáborban lévőek százalékos aránya
angol	565	26	539	4,6 %
francia	509	51	458	10 %
belga	64	3	64	4,47%
japán	6	-	6	0 %
montenegrói	291	265	29	83,1 %
szerb	5717	4716	1541	73,04 %
orosz	2364	519	1845	21,5 %
Összesen	9519	5040	4482	52,9 %

2. táblázat: Kimutatás a Magyarországon internált külföldiekről (1915)³⁷

Ez alapján elmondható, hogy 1915 első felében csaknem tízezer főt őriztek az ország internálótáborai és internálttelepein. A kimutatás érdekessége, hogy remekül megmutatja a magyar hatóságok nyugati hadviselő országok állampolgáraival szemben tanúsított engedékeny és differenciáló magatartását, hiszen amint az kitűnik, nyugati ország állampolgárai közül alig kerültek internálótáborba.

A fogva tartott civileknek hazájukkal, hozzátartozóikkal való kapcsolattartásra a posta útján volt lehetősége. Ennek igénybevételét azonban a magyar hatóságok részletekbe menően és igen szigorúan szabályozták már a háború első évétől kezdve. Az internáltak postai küldeményeivel kapcsolatos rendeletek közül az 5066/1914. B. M. rendelet volt talán a legfontosabb, ami szabályozta az internált egyének postai úton történő érintkezését, valamint az általuk feladott és fogadott postai küldemények ellenőrzését.³⁸ A rendelet, amelyet 1914. november 29-én adtak ki, részleteiben és szigorúan szabályozta a kapcsolattartás lehetőségét, és kizárólag civil internáltak estek a hatálya alá. Az őrizet alatt álló internáltak idegenekkel csak a rendőrhatalóság megbízottjának jelenlétében beszélhettek, postai küldeményeket pedig csak legközelebbi hozzátartozójuknak küldhettek. Az internáltak által és a számukra küldött postai küldemények rendőrhatalósági őrizet alá estek, amelynek ellenőrzése az elsőfokú rendőrhatalóság feladata volt. Ezt a feladatot a rendőrhatalóság átruházhatta az internálás helyén lakó más hatósági közegre vagy arra alkalmasnak tartott egyénre. A feladásra szánt levelet vagy csomagot az internált a rendőrhatalóságnak adta át, amely – miután ellenőrizte – postára adta. Az internáltak

³⁷ NA FO 383/5. No. 78.564/1915.

³⁸ Az internált egyének érintkezésének, postai küldeményeinek ellenőrzése. Belügyi Közlöny, 1914. december 3. 735–737.

számára érkező postai küldeményeket az illetékes postahivatal nem a címzésben szereplő személynek adta át, hanem a rendőrség képviselőjének, aki ellenőrzést követően továbbította azt a címzettnek.

Internáltak a háborús propagandában

Az első világháború a tömegháborúk sorába tartozott, amelyet már nemcsak a frontokon, hanem a hátszágban is vívtak. A háborúban alkalmazott propaganda célja az ellenség fölé magasodás volt, a szó erkölcsi értelemében. A háború alatt a hadviselő országok általános jellemzőjeként említhető, hogy a hivatalos állami propaganda a nemzeti fegyvertár része lett. Rendkívül fontossá vált az információk ellenőrzése, ami együtt járt azzal a felismeréssel, hogy a harcolók és a nem harcolók tekintetében menedzselni kell és össze kell hangolni a meggyőzés minden elemét.³⁹

A sajtó és rajta keresztül a magyar kormány igyekezett kihasználni minden olyan lehetőséget, amely a hátszág számára a háború és a vele járó véráldozat jogosságát és igazságosságát igazolta, ennek megfelelően a Magyarországon internált és rendőri felügyelet alá helyezett személyek is a háborús propaganda részévé váltak. Ez a megállapítás azonban csak a külföldi állampolgárságú internáltakra vonatkozott, a magyar állampolgárságú fogvatartottak nem játszottak szerepet a propagandában. Elsősorban a hazai közvélemény számára volt szükséges annak bizonyítása, hogy az ország területén őrzött külföldi civilek életkörülményei jók, ezzel szereve jogalapot az ellenséges országok kormányainak támadására a külföldi internálótáborokban élő osztrák–magyar állampolgárok olykor valóban nehéz sorsa miatt.

Mivel a propagandának a korban leginkább használt felülete a sajtó volt, így a magyar (és az osztrák) kormány is ezen keresztül igyekezett érvényesíteni mondanivalóját. A fő cél elsősorban annak bizonyítása volt, hogy az ország (birodalom) területén internált külföldi állampolgárok semmiben nem szenvednek hiányt, és jó körülmények között élnek a magyar (és osztrák) internálótáborokban. Ez az üzenet természetesen akkor volt igazán autentikus, ha maguktól az érintettektől jött. Több alkalommal előfordult, hogy a helyi sajtóban megjelentek olyan cikkek, amelyekben fogvatartott külföldiek fejezik ki „hálájukat” a magyar kormánynak az emberséges bánásmód miatt, egyúttal felszólítva saját kormányukat az ott őrzött magyar és osztrák állampolgárokkal való kíméletes bánásmódra. A másik ilyen lehetőség az volt, amikor magyar táborokban lévő civilek békefelhívással

³⁹ *Balázs Eszter: A magyar társadalom önmozgósítása az első világháború elején. In: Propaganda – politika, hétköznapiak és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban. Szerk. ifj. Bertényi Iván–Boka László–Katona Anikó. Bp. 2016. 159.*

fordultak saját államuk kormányához. A sajtóban megjelenő cikkek valóságtartalmának ellenőrzése ma már gyakorlatilag lehetetlen. Lehetséges, hogy néhány esetben túlzott képzelőerővel megáldott újságírók elmeszüleményei voltak, de készülhettek megrendelésre, a fogva tartást megkönnyítő, valamilyen kedvezmény elérésének reményében, de akár kényszer hatására is.⁴⁰ Az alábbiakban néhány, a korabeli sajtóból vett példa jól illusztrálja, érzékelteteti a leírtakat.

1914-ben egy Vácon fogva tartott francia internált írt levelet a *Le Matin* párizsi újságnak. André Ruyszen tanár a helyi megjelenésű *Váci Hírlap* közlése szerint arról tudósította honfitársait, milyen jó dolga van neki és más francia állampolgároknak a magyar internálótáborban. Egyúttal kérte a francia kormányt, bánjon jól a francia földön őrzött magyar állampolgárokkal. Bár a levelet Ruyszen írta, a sajtó tudni vélte, több francia internált is aláírta.⁴¹

1915 áprilisában Castro spanyol nagykövet – aki ekkor a szerb és az orosz állampolgárok jogi képviselőjét is ellátta Magyarországon – meglátogatta a váci, aszódi, kecskeméti, gyöngyösi és ceglédi táborokat, illetve internálttelepeket, hogy tájékozódjon az ott őrzött szerb és orosz állampolgárok fogvatartási körülményeiről. Az eseményről tudósító Az Est elégedetten állapította meg, hogy „[...] a spanyol nagykövet elragadtatással nyilatkozott a magyar hatóságoknak az orosz és szerb alattvalókkal szemben tanúsított humánus bánásmódjáról”⁴²

A Ruyszen-féle levélhez hasonló volt 1917-ben az osztrák *Welt Blatt* hasábjain megjelent rövid írás, amelyet egy bizonyos Mario di Rocco nevű olasz internált írt a tápiósülyi táborban őrzött olasz internáltak nevében.⁴³ Rocco a cikk szerint a központi hatalmak béketapogatózásán felbuzdulva nyílt levélben kérte az olasz miniszterelnököt, legyen tekintettel a magyar kormány kezdeményezésére, valamint kifejezte „melegen reméljük, hogy ezt a kezdeményezést az emberiség utáni vágyakozása indokolja”. Levelének végén annak a reményének adott hangot, hogy „anyaországunk nem gördít akadályt a sikeres tárgyalások útjába”⁴⁴

⁴⁰ Az ismertetésre kerülő példák között szereplő Mario di Rocco súlyos morfinista volt, így nem lehetett nehéz rávenni arra, hogy bármit is megtegyen, ami segítette a túlélését. MNL PML IV. 429.a. Gyömrői járás főszolgabírójának iratai. 1913–1944 /–1950/. a. Általános iratok 1913–1925. 31. doboz, 1705/1916. Tápiósülyre utasított dr. De Rocco Mario olasz állampolgár gyógyszerrel való ellátása. 1916. március 22. A forrás szerint di Rocco 1916 tavaszán került a tápiósülyi internálótáborba. Napi morfinadagja 0,75 gramm volt.

⁴¹ A váci franciák jó bánásmódot kérnek a Franciaországban lévő magyaroknak. *Váci Hírlap*, 1914. december 23.

⁴² A spanyol nagykövet látogatásai az internáltaknál. *Az Est*, 1915. április 28.

⁴³ Mario di Rocco (máshol Mario Rocco vagy De Rocco Mario) valóban a tábor lakói között volt. Egy 1917 decemberében keletkezett irat szerint azonban abban az évben – közelebbről nem meghatározott időpontban – meghalt. MNL PML IV.429.a. Gyömrői járás főszolgabírójának iratai. 1913–1944 /–1950/. a. Általános iratok 1913–1925.48. doboz, 4182/1917. Jegyzőkönyv a tápiósülyi táborban internált dr. Mario Rocco hagyatéka ügyében. 1917. szeptember 7.

⁴⁴ Italienische internierte für den Friedensanbot der Mittelmächte. *Welt Blatt*, Februar 16, 1917. A levél talán az 1916. december 12-én a központi hatalmak által tett békeajánlattal állt kapcsolatban. *Galántai József*: Magyarország az első világháborúban 1914–1918. Bp. 1974. 296. A cikk, benne a levéllel, egy nappal később megjelent a *Vorarlberger Volks Blatt*-ban is. A benne leírtak több szempontból is ellentmondásosak. Egyrészt

A sajtóban tetten érhető a propagandának egy fordított változata is. Ebben a narratívában a hazai sajtó magyar internáltak fogságból küldött leveleit vagy a hazaengedett személyek beszámolóit használta fel, bizonyítandó, az ellenség milyen rosszul bánik a területén internált, vele szemben hadiállapotban álló országok állampolgáraival. Nem felejtették el megjegyezni ugyanakkor, hogy természetesen Magyarországon teljesen más a helyzet. Mivel viszonylag sok ilyen írás jelent meg – különösen a háború első felében –, a teljesség igénye nélkül, pusztán érzékeltetés gyanánt érdemes egy pillantást vetni ezekre. 1915-ben a *Pesti Hírlap*ban megjelent terjedelmes levélben egy – állítása szerint – Franciaországban internálva lévő magyar állampolgár sorolta fel az őt ért sérelmeket, és követelt keményebb bánásmódot az itt őrzött franciákkal szemben.⁴⁵ A *Friss Újság* 1915 áprilisában számolt be a Franciaországban internálótáborokba zárt magyarok hányattatásairól. A terjedelmes cikk néhány hazatérő által megosztott „élményekre” hivatkozva ostromozta a francia hatóságokat a magyar (és általában a Franciaországgal hadiállapotban álló országokhoz tartozó) internáltakkal való bánásmód miatt. A cikk írója nem mulasztotta el a propaganda egyik alappilléreinek számító erkölcsi felsőbbrendűséget beleszőni írásába. Kiemelte, hogy az ország területén fogva tartott „franciáknak, angoloknak, oroszoknak, szerbeknek, satöbbinek emberi jogait, akik itt élnek közöttünk, mi legteljesebben tiszteletben tartjuk. Azok [...] teljes, minden zaklatástól és bántalmazástól mentes szabadságot élvezik [...]. Oh, mennyivel különbek vagyunk, mint ők. Milyen igaz a mi emberségünk és micsoda hazugság az ő műveltségük!”⁴⁶

A magyar kormánynak az erőteljes, az ország közvéleménye felé irányuló propaganda kifejtése mellett fokozott figyelmet kellett fordítania arra, hogy a magyarországi táborokban előforduló visszaélések semmiképpen ne jussanak a hazai, de legfőképpen a külföldi közvélemény tudomására, amely annálta volna azt az elsősorban a brit külügyi diplomáciában elterjedt vélekedést, miszerint a Magyarországon fogva tartott nyugati, de főként brit állampolgárokkal humánus módon bánik a magyar kormány.⁴⁷ Ezért volt olyan fontos, hogy amikor egy-egy eset a hatóságok tudomására jutott, a sajtót minden módon távol tartsák attól, hogy esetleg nem kívánt információkat osszanak meg a közvéleménnyel.⁴⁸

a címben még a központi hatalmakat említik, másrészt a békejavaslatot a magyar kormány kezdeményezéseként említik. A magyar kormány egymaga nem küldhetett volna semmilyen felhívást az antantnak, hiszen bármilyen különbékéről csak Ausztria–Magyarország képviselői tárgyalhattak volna.

⁴⁵ Magyar panasz Franciaországból. *Pesti Hírlap*, 1915. március 20.

⁴⁶ Egy lemebergi fiatal joghallgató... *Friss Újság*, 1915. április 9.

⁴⁷ NA FO 383/5. No. 78.564/1915. Treatment of British subjects in Hungary. 22 June, 1915, NA FO 383/5 No.187.903/1915 Report on class „A” confines at Aszód, Hungary. 16 October, 1915, NA FO 383/118. No.110.455/1916. Report on camp at Vác. 8 June, 1916, valamint NA FO 383/360. No. 116.501/1918. Swedish Legation's report. 2 November 1918.

⁴⁸ 1917 márciusában, a váci internálótáborban az őrség által elkövetett visszaélések napvilágra kerülése súlyosan csorbította volna a magyar bánásmódról kialakult brit véleményeket, az ügy azonban a cenzúrának köszönhetően nem jutott a magyar közvélemény tudomására. A brit külügyi iratokban sem akadtam annak

Összefoglalás

Az első világháború alatt Magyarországon fogva tartott, a Monarchiával hadiállapotban lévő országok állampolgárainak internálását, rendőri felügyelet alá helyezését – más hadviselő országhoz hasonlóan – a magyar kormány azon célja motiválta, hogy egyrészt az ellenséget megfosszák fegyverképes állampolgáraitól, így is csökkentve háborús kapacitását, másrészt az esetleges kémtevékenységet, felforgatást megakadályozzák. Ebből az okból kerültek internálótáborokba vagy rendőri felügyelet alá azok a külföldi, döntően férfi állampolgárok, akik a Monarchiával hadiállapotba kerülő államok polgárai, alattvalói voltak.

A fogva tartás módját tekintve a nyugati hadviselő államok állampolgárai általában ritkán kerültek internálótáborba, őket főleg a jóval enyhébb fogvatartási formát jelentő rendőri felügyelet alá helyezték. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az antantországok állampolgárai nem kerültek civilek részére létrehozott internálótáborokba, hiszen tudomásunk van több olyan települestről, ahol angol vagy francia állampolgárokat őriztek. A források tanúsága szerint főleg olasz, szerb és román állampolgárok kerültek internálótáborokba. Mind az internálótáborokban, mind a rendőri felügyelet alá helyezett személyekkel való bánásmódot illetően fontos szerepet játszott a negatív kölcsönösség elve.

A civil internáltakkal kapcsolatos, a háború alatt alkalmazott sajtópropaganda alapvető narratívája a magyar kormány erkölcsi nagyságának dicsérete az ország területén internált külföldi állampolgárokkal való bánásmódot illetően, mintegy erkölcsi győzelmet hirdetve az ellenség felett. Ugyanakkor a magyar kormánynak a propaganda alkalmazása során fokozott figyelmet kellett fordítania arra, hogy a magyarországi táborokban esetenként előforduló visszaélések, a háború vége felé egyre komolyabbá váló ellátási, élelmezési nehézségek ne kerüljenek napvilágra, ami az ellenséges külföldi kormányok esetében megkérdőjelezhetné volna a külföldi – főleg a brit – állampolgárokkal való megfelelő bánásmódról szóló jelentéseket, a hazai közvélemény szemében pedig a magyar kormány addig gyakran hangoztatott erkölcsi fölényét erodálta volna. Éppen ezért fontos volt, hogy amikor egy-egy esetre fény derült, a sajtót minden módon távol tartsák attól, hogy esetleg nem kívánt információkat osszanak meg a közvéleménnyel. Ugyanezen megfontolásból akadályozták a semleges diplomaták, vöröskeresztes küldöttségek tagjainak közvetlen kommunikációját a civil internáltakkal a táborok és telepek felkeresése során.

nyomára, hogy az Amerikai Egyesült Államok budapesti konzulátusa a brit külügyi diplomácia tudomására hozta volna az ügyet, amely ha kiderül, komoly hatással lehetett volna a brit (és francia) internálótáborokban őrzött magyar és osztrák állampolgárok fogvatartási körülményeire vagy a velük való bánásmódra. Az esetre lásd *Somogyi László*: Jelenetek egy internálótábor életéből – szerb civilek elleni erőszak Vácon 1917-ben www.ujkor.hu, letöltés 2021. jan. 08.